

Del II:

IFRS 7 – noen refleksjoner etter ett år

I denne del II av artikkelen tar vi for oss opplysningskravene knyttet til art og omfang av risiko som oppstår fra finansielle instrumenter og som foretaket utsettes for samt hvordan foretaket håndterer slik risiko.

Artikkelen er forfattet av:

Statsautorisert revisor
Geir Moen
KPMG

Statsautorisert revisor
Svein Arthur Lyngroth
KPMG

IFRS 7 Finansielle instrumenter – opplysninger ble obligatorisk for IFRS-rapporterende foretak for 2007. Bakgrunnen for denne artikkelen er en gjennomgang av 2007-årsrapportene fra et utvalg norske børsnoterte industri- og handelsforetak. I første del av artikkelen tok vi for oss opplysningskravene knyttet til betydningen av finansielle instrumenter for et foretaks finansielle stilling og inntjening.

Art og omfang av risiko som oppstår av finansielle instrumenter

IFRS 7 krever kvalitative og kvantitative opplysninger om hver type risiko som oppstår av finansielle instrumenter. Viktigheten av å gi god informasjon om risiko og risikostyring, er blitt enda viktigere i lys av den finanskrisen og økte markedsvolatilitet vi har sett i høst. Dette gjelder både informasjon om kredittrisiko, markedsrisiko og likviditetsrisiko. Kredittrisikoen har økt. Finansieringskilder har tørket inn etter hvert som bankene har blitt mindre villige til å låne ut penger, og investorer for øvrig er blitt mer interesserte i å nedbetale egen gjeld eller beholde egne likviditetsreserver enn å investere i obligasjonsmarkedene.

Risikoinformasjonen skal være basert på den informasjonen som gis internt til nøkkelpersoner i foretakets ledelse. I tillegg skal visse spesifikke minimumsopplysninger gis i den utstrekning de ikke er dekket av den informasjonen som gis til ledelsen.

Vi fant at de fleste foretakene ga lite informasjon ut over minimumskravene til kvantitativ informasjon om risiko. Vi er usikre på om det skyldes at foretakene motvillig oppgir ledelsesinformasjon eller om foretakenes ledelsesinformasjon er sammenfallende med minimumskravene.

Vår gjennomgang viser at mange foretak gir informasjon om finansielle risikoer i styrets beretning uten at tilsvarende informasjon er gitt i regnskapet eller at det er kryssreferert fra regnskapet.

Enkelte foretak presenterte den kvalitative og kvantitative risikoinformasjonen i en egen note som en av de første notene etter prinsippnoten, mens andre presenterte denne informasjonen i noten som omhandlet derivater. Mange foretak viste risikoinformasjon knyttet til aksjekurser i tilknytning til aksjenoten og således separat fra valuta og renterisiko.

Kredittrisiko

Kredittrisiko – kvalitative opplysninger

Vår gjennomgang viser at det i liten utstrekning er gitt kvalitative opplysninger knyttet til kredittrisiko.

IFRS 7.33 a) krever at det skal gis opplysninger om «risikoeksponeringer og hvordan disse oppstår». Av de foretakene vi har sett på, er det få som gir opplysninger ut over å

identifisere hvilke poster i regnskapet som er forbundet med kredittrisiko.

Videre krever IFRS 7.33 b) at det skal opplyses om «formål med og prinsipper for og prosesser for å håndtere risiko og hvilke metoder som benyttes for å måle risiko». En del foretak gir informasjon knyttet til kredittvurderingsprosessen. Det er dog få foretak som gir informasjon om hvilke metoder som benyttes for å måle kredittrisikoen.

Følgende eksempel er hentet fra note 29 i Norske Skogs årsrapport for 2007:

Kredittrisiko

Norske Skog foretar en kredittvurdering av alle motparter i finansielle handler. Kravet er at motparten minimum skal være et A-ratet selskap. For selskap som ikke har kreditt rating gjøres det beregninger hvor kravet til nøkkeltall er som for et A-ratet selskap. På bakgrunn av gitt rating og øvrige beregninger tildeles hver motpart en ramme for tillatt kreditteksponering. Overholdelse av rammen følges løpende opp med hensyn til urealiserte gevinster på finansielle instrumenter og finansielle plasseringer. Per 31. desember 2007 var alle motparter ratet single-A eller høyere. Den maksimale kredittrisiko som oppstår fra finansielle instrumenter representeres av bokført verdi av finansielle eiendeler på balansen. Dette omfatter derivater med positiv markedsverdi med unntak av innebygde derivater. Innebygde derivater innebærer ikke kredittrisiko da disse derivatene ikke er forbundet med fremtidige kontantstrømmer.

Norske Skogs kredittpolicy for kundefordringer er sentralisert, mens fullmakten til å selge er desentralisert til salgsleddet. Det anvendes et integrert ratingprogram og man følger utviklingen av forfalte poster løpende.

Kredittrisiko – kvantitative opplysninger

De kvantitative opplysninger om kredittrisiko skal gis pr. klasse av finansielle instrumenter. Foretakene har i liten utstrekning gitt eksplisitt informasjon om hvordan klassene er definerte. Klassene som benyttes synes dog i stor utstrekning å være sammenfallende med kategorier av finansielle instrumenter som definert i IAS 39.

Utgangspunktet i IFRS 7.34 er at kvantitative opplysninger skal gis basert på den informasjonen som gis internt i foretaket. Vårt generelle inntrykk er at regnskapsprodusentene i liten grad gir informasjon ut over minimumskravene i IFRS 7.34 til

7.38. I mange tilfeller er det også mangler i forhold til minimumskravene.

IFRS 7.36 a) krever at det skal opplyses om det beløpet som best representerer foretakets maksimale eksponering for kredittisiko. Det er få regnskapsprodusenter som gir noen forklaring på hvilket beløp som best representerer kredittisikoen. Det går dog i de fleste tilfeller frem av sammenhengen at det er bokførte verdier som er benyttet. En måte å løse opplysningskravet på er å gi følgende informasjon:

«Balansført verdi av finansielle eiendeler representerer maksimal kreditteksponering.»

IFRS 7.36 b) krever videre at det skal gis en beskrivelse av sikkerhetsstillelser og andre kredittforbedringer. I den grad slike opplysninger er gitt, er informasjonen generell og gir i liten grad et bilde av hvilken betydning disse kredittforbedringene har for foretakets kredittisiko.

IFRS 7.36 c) krever at det skal gis informasjon om kredittkvaliteten til finansielle eiendeler som verken er forfalt eller har falt i verdi.

Det skal gis opplysninger om konsentrasjoner av kredittisiko jf. IFRS 7.34 c). Konsentrasjon av kredittisiko kan være:

- Geografisk konsentrasjon
- Konsentrasjon på et fåtall kunder
- Konsentrasjon på type kunde (privatkunde/bedriftskunde)

Enkelte foretak har gitt en verbal beskrivelse av foretakets kunder uten at det er knyttet noen tallstørrelser til dette. Vårt inntrykk er at det i liten grad er gitt noteopplysninger knyttet til konsentrasjon av kredittisiko. Følgende eksempel på opplysninger om konsentrasjon av kredittisiko er hentet fra «Fokus på IFRS – Illustrative financial statements – International Financial Reporting Standards July 2008»:

The maximum exposure to credit risk for trade receivables at the reporting date by geographic region was:^a

In thousands of euro	Carrying amount	
	2007	2006
Domestic	3,580	4,300
euro-zone countries	3,195	4,450
United Kingdom	2,029	2,590
Other European countries	431	367
United States	3,939	5,938
Other regions	47	42
	13,221	17,687

The maximum exposure to credit risk for trade receivables at the reporting date by type of customer was:^a

In thousands of euro	Carrying amount	
	2007	2006
Wholesale customers	9,504	11,231
Retail customers	3,478	5,600
End-user customers	239	856
	13,221	17,687

The Group's most significant customer, a European wholesaler, accounts for €6,034 thousand of the trade receivables carrying amount at 31 December 2007 (2006: €4,986 thousand).

Ifølge IFRS 7.37 a) skal det gis en aldersfordeling for finansielle eiendeler som er forfalt eller har falt i verdi. Vårt inntrykk er at foretakene gir denne informasjonen på en slik måte at den lett lar seg avstemme mot balansen. Intervallene som benyttes varierer fra foretak til foretak, men det er stort sett benyttet 30, 60 eller 90 dagers intervaller.

Følgende er fra note 10 i Fred Olsen Energys årsrapport for 2007:

Aldersfordeling på kundefordringer 31. desember var:

	2007			2006		
	Brutto	Verdifall	Balanse	Brutto	Verdifall	Balanse
Ikke forfalt	602 933	(1 769)	601 164	582 666	0	582 666
Forfalt 0-30 dager	26 490	0	26 490	7 309	0	7 309
Forfalt 30-90 dager	30 459	(13 944)	16 515	2 153	0	2 153
Forfalt 90-180 dager	125 139	(1 553)	123 586	1 917	0	1 917
Forfalt 180-360 dager	49 435	(18 430)	31 005	16 814	(14 312)	2 502
Forfalt > 360 dager	21 675	(20 409)	1 266	22 027	0	22 027
Sum	856 131	(56 105)	800 026	632 886	(14 312)	618 574

IFRS 7.37 b) krever at det skal gis en analyse av «finansielle eiendeler som hver for seg anses for å ha falt i verdi på rapporteringstidspunktet, herunder de faktorer som foretaket tok hensyn til ved avgjørelsen om at de var falt i verdi». De færreste IFRS-rapporterende foretak oppfyller dette kravet. Ingen av foretakene i vårt utvalg har gitt opplysninger knyttet til overtatte pantsatte eiendeler i samsvar med IFRS 7.38. Denne bestemmelsen er dog i større grad relevant for banker og finansinstitusjoner.

Enkelte IFRS-rapporterende foretak har indikert at kredittisikoen er lav eller moderat uten at det fremkommer hva som er grunnlaget for en slik konklusjon. Det er heller ikke gitt noe informasjon om hva som ligger i begrepene lav eller moderat.

Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko – kvalitative opplysninger
Vår gjennomgang viser at det er stor variasjon i omfang av kvalitative opplysninger knyttet til likviditetsrisiko. Flere foretak har begrenset informasjonen om likviditetsrisiko til kvantitative opplysninger i form av en forfallsanalyse.

Orkla og Norske Skog er to foretak som har gitt en beskrivelse av formål med, prinsipper for og prosesser for å håndtere likviditetsrisiko:

Likviditetsrisiko

Norske Skog påtar seg likviditetsrisiko i den grad betalinger av finansielle forpliktelser ikke korresponderer med konsernets kontantstrøm fra drift. For å motvirke slike effekter, fokuserer Norske Skogs likviditetsrisikostyring på å råde over tilstrekkelig med kontanter og omsettelige verdipapirer, sikre tilgjengelig finansiering gjennom en passende mengde kommitterte trekkrettigheter samt i tillegg å kunne lukke markedsposisjoner ved behov. Videre fokuserer strategien for likviditetsrisikostyring på å maksimere avkastning på overskuddet av kontanter samt å minimere kortsiktige lånekostnader og andre transaksjonskostnader. Styringen av likviditetsrisiko skjer på gruppenivå med unntak for land som har restriksjoner på kapitalflyten over landegrensene. I disse stiftellene styres likviditetsrisiko lokalt.

For å avdekke fremtidig likviditetsrisiko lager Norske Skog prognoser for kontantstrømmen på kort og lang sikt. Kontantstrømsprognosen inneholder kontantstrømmer fra drift, investeringer, finansieringsaktiviteter og finansielle instrumenter. Gruppen hadde en kontantreserve på NOK 1 886 millioner (NOK 397 millioner per 31. desember 2006) og ubenyttede trekkfasiliteter på NOK 5 890 millioner per 31. desember 2007 (NOK 5 640 millioner per 31. desember 2006). Se note 20 for når fasilitetene forfaller.

Likviditetsrisiko

En av de viktigste målsetningene i Orklas finanspolicy er å sikre at konsernet har finansiell handlefrihet på kort og lang sikt for å oppnå strategiske og operasjonelle målsetninger.

Orkla skal ha tilstrekkelige ubenyttede langsiktige kommitterte lånerammer til å dekke låneforfall og kjente kapitalbehov de nærmeste 12 måneder i tillegg til en strategisk reserve. Dette innebærer at Orklas låneavtaler normalt blir refinansiert ett år før forfall. Sertifikat- og pengemarkedet benyttes derfor som en likviditetskilde, når betingelsene i disse markedene er konkurransedyktige i forhold til å trekke på ubenyttede langsiktige kommitterte lånerammer.

Kontantstrømmen fra driften er i all vesentlighet stabil, og finansavdelingen overvåker likviditetsstrømmene på kort og lang sikt gjennom rapportering. Ovennevnte tiltak medfører at konsernet har begrenset likviditetsrisiko.

For ytterligere å redusere refinansieringsrisikoen søkes det å ha en jevn forfallsfordeling på lån og lånerammer. Forfallsfordelingen for konsernets rentebærende innlån samt ubenyttede kommitterte lånerammer vises i tabell 3.

Orklas viktigste finansieringskilder er bilaterale lån fra relasjonsbanker og lån i det norske obligasjonsmarkedet. Sentral finansavdeling vurderer til en hver tid også andre finansieringskilder. I 2007 etablerte Orkla lån i det amerikanske private placement markedet med løpetid på 10 og 12 år for til sammen 1,7 mrd. kroner til konkurransedyktige betingelser.

Orkla har ikke låneavtaler med krav til finansielle nøkkeltall. Låneavtalene inneholder enkelte begrensninger på salg av virksomheter, samt begrensninger på sikkerhetsstillelse for lån, og opplåning på datterselskapsnivå.

Likviditetsrisiko – kvantitative opplysninger

Forfallsanalysen

IFRS 7.39 krever en forfallsanalyse av finansielle forpliktelser som viser de gjenværende kontraktsmessige forfallene.

Vi har sett at enkelte foretak ikke har samlet alle de finansielle forpliktelsene i en note, men har henvist til ulike noter for ulike finansielle instrumenter, slik at forfall på derivater kan finnes i én note, kortsiktig gjeld i en annen og langsiktig gjeld for seg. Dette er uoversiktlig og medfører i mange tilfeller manglende fullstendighet. Etter vår mening er dette ikke i samsvar med kravet om å vise en forfallsanalyse.

Tidsintervaller

Standarden tillater bruk av skjønn for å fastsette et egnet antall tidsperioder og størrelsen på tidsintervallene. Vi ser at foretakene i praksis har valgt ulike størrelser på tidsintervallene. Enkelte har delt opp perioden under ett år i et gitt antall måneder. Enkelte viser kun årlige tidsintervall og noen har slått sammen år lengre frem i tid. For enkelte foretak er den kortsiktige likviditeten viktig og da bør det

nærmeste året være delt inn i et gitt antall måneder. Vi hadde forventet å finne at flere foretak hadde foretatt en finere inndeling også av det nærmeste året.

Rentebetalinger

Det er viktig å være oppmerksom på at det er kontantstrømmer inklusive renter, og ikke den bokførte verdien av forpliktelsene som skal fordeles i tidsintervaller. Dette fordi formålet med forfallsanalysen er å vise risikoen for at et foretak vil støte på vanskeligheter med å oppfylle sine finansielle forpliktelser. Rentebetalinger vil være en del av disse forpliktelsene.

Hos de foretakene som har inkludert rentebetalinger i forfallsanalysen, har vi sett få beskrivelser av hvordan rentene er hensyntatt. For instrumenter med flytende rente følger det av IFRS 7.B16 at det beløp som blir oppgitt, skal beregnes med henvisning til de vilkår som forelå på rapporteringstidspunktet. Det gis ikke nærmere informasjon om det er spot-renter eller forward-renter etter rentekurven som skal legges til grunn. Etter vår mening bør foretakene anvende forward-renter i beregningen av fremtidige rentebetalinger på forpliktelser med flytende rente. Vi mener videre at foretakene kan bli flinkere til å opplyse om hvilke renter som er anvendt.

Behandling av derivater

Betalingsforpliktelser knyttet til derivater må også inngå i forfallstabellen. Enkelte praktiske problemstillinger oppstår i den forbindelse. Avhengig av om derivatene har positiv eller negativ verdi, er de klassifisert som eiendel eller gjeld. I en periode kan verdien være positiv for i den neste å være negativ. Videre blir noen derivater gjort opp netto mens andre har brutto oppgjør. Spørsmålet som melder seg, er om foretaket bør inkludere alle derivater uavhengig av om de har positiv eller negativ verdi samt om foretaket i tillegg til å vise utbetalingene også bør vise de tilknyttede innbetalingene for derivater med brutto oppgjør.

IFRS 7.B15 sier at dersom det er hensiktsmessig, skal et foretak gi opplysninger om analysen av derivative finansielle instrumenter separat fra ikke-derivative finansielle instrumenter. I praksis har vi sett at enkelte foretak har vist derivatene i separate tabeller mens andre ikke har gjort det.

I den separate delen for derivative finansielle instrumenter vil det etter vår mening være hensiktsmessig å inkludere derivater

med netto oppgjør som har positiv markedsverdi. Videre gir det god informasjon å inkludere positive kontantstrømmer for derivater med brutto oppgjør i tillegg til de negative. I praksis har vi sett at enkelte foretak som har derivater med brutto oppgjør kun har vist netto kontantstrømmer, noe vi ikke anser å være i samsvar med IFRS 7.

I det følgende gjengir vi et utdrag fra forfallsanalysen til Norske Skog for 2007 som viser derivater separat fra ikke-derivative finansielle instrumenter. Videre ser vi at de har vist derivater med netto og brutto oppgjør hver for seg. Analysen for derivater med brutto oppgjør inkluderer også den inngående kontantstrømmen.

PER 31. DESEMBER 2007	0 - 6 MÅNEDER	6 - 12 MÅNEDER	2009-2010	2011-2012	> 2012
Finansielle instrumenter, ikke-derivater					
Hovedstolubetalinger på rentebærende gjeld	-706	-435	-6 017	-4 580	-6 453
Prosjektrentebetalinger på rentebærende gjeld	-660	-386	-1 842	-1 208	-3 236
Leverandørgjeld	-2 767	-935	-	-	-
Sum finansielle instrumenter, ikke-derivater	-4 133	-1 756	-7 859	-5 788	-9 689
Finansielle instrumenter, derivater					
Derivater med netto oppgjør					
Rentebytteavtaler - netto kontantstrøm	45	3	171	47	-28
Fremtidig rentebindingsavtaler	-	-	-1	-	-
Råvarekontrakter	-4	-5	9	-	-
Derivater med brutto oppgjør					
Valutakontrakter - utgående kontantstrøm	-3 569	-2 348	-	-	-
Valutakontrakter - inngående kontantstrøm	3 708	2 408	-	-	-
Valutabytteavtaler - utgående kontantstrøm	-164	-170	-1 161	-1 675	-4 999
Valutabytteavtaler - inngående kontantstrøm	141	128	981	1 599	4 379
Sum finansielle instrumenter, derivater	157	16	-1	-29	-648
Sum	-3 976	-1 740	-7 860	-5 817	-10 337

Avstemming av forfallsanalyse mot bokførte verdier

Bokførte verdier inneholder ofte diskonterte størrelser. I tillegg bør fremtidige rentebetalinger inngå i forfallstabellen. Begge disse forholdene vil være kilde til at sum betalingsforpliktelser vil være forskjellig fra bokførte verdier.

Eksemplet som følger viser forfallsanalysen til Yara, som sammenstiller sum betalingsforpliktelser med balanseført verdi.

Analysen viser at også Yara presenterer derivater i egen tabell hvor inngående kontantstrøm for instrumenter med brutto oppgjør også inngår i analysen, jf. diskusjonen tidligere.

Likviditetsrisiko

Yara styrer likviditetsrisiko ved å ha tilstrekkelige reserver og kommitterte bankfasiliteter og ved løpende overvåking av fremtidige og faktiske kontantstrømmer som tilsvarer profilen til finansielle eiendeler og gjeld. Inkludert i notene 23 og 25 er oversikt over ikke trukne fasiliteter som konsernet har for å redusere likviditetsrisiko.

Forfall i henhold til kontrakt for finansielle forpliktelser, inkludert rentebetalinger og uten effekten av avregningsordninger:

31. desember 2007

NOK millioner	Kontraktsmessige		6 måneder		6-12 måneder	1-2 år	2-5 år	Mer enn 5 år
	Balanseført verdi	kontantstrømmer	Ved påkrav	eller mindre				
Ikke-derivative finansielle forpliktelser								
Kortsiktig rentebærende gjeld	(2.017)	(2.315)	(671)	(1.219)	(425)	-	-	-
Langsiktig rentebærende gjeld	(9.215)	(11.824)	(169)	(228)	(195)	(2.815)	(3.819)	(4.597)
Forpliktelse under finansiell leiekontrakt	(17)	(19)	-	(1)	(2)	(10)	(6)	-
Påløpte rentekostnader	(37)	(67)	-	(40)	(4)	(8)	(15)	-
Leverandørgjeld	(6.233)	(6.246)	(56)	(5.920)	(269)	-	-	-
Lønnsrelatert gjeld og merverdiavgift	(1.012)	(1.013)	(31)	(745)	(164)	(56)	(4)	(14)
Andre kortsiktige forpliktelser	(231)	(231)	-	(145)	(85)	-	-	-
Andre langsiktige forpliktelser	(95)	(96)	(7)	(13)	(5)	(3)	(30)	(37)
Derivative finansielle forpliktelser								
Frittstående finansielle derivater	(6)	-	-	-	-	-	-	-
Utgående strøm	-	(5.133)	-	(5.133)	-	-	-	-
Inngående strøm	-	5.138	-	5.138	-	-	-	-
Råvarederivater	(190)	-	-	-	-	-	-	-
Utgående strøm	-	(224)	-	(28)	(136)	(60)	-	-
Inngående strøm	-	(25)	-	28	5	(53)	(5)	-
Derivater brukt som sikring	12	-	-	-	-	-	-	-
Utgående strøm	-	-	-	-	-	-	-	-
Inngående strøm	-	50	-	1	6	12	22	8
Sum	(19.041)	(22.004)	(934)	(8.305)	(1.275)	(2.992)	(3.858)	(4.641)

Beskrivelse av hvordan likviditetsrisikoen håndteres

Vi finner at beskrivelsen av hvordan foretaket håndterer den iboende likviditetsrisikoen som fremkommer av forfallsanalysen, i mange tilfeller kan være noe knapp. Enkelte foretak, spesielt innenfor finansnæringen, inkluderer en forfallsanalyse for eiendelssiden. For finansnæringen er dette særlig relevant som følge av balansen sammensetning og måten å tenke balansestyring på. Dessuten har tidligere norske krav etter kreditilsynets årsregnskapsforskrifter for finansnæringen krevd forfallstabeller som inkluderer begge sider av balansen.

Mange foretak gir opplysninger om likvide midler og ubenyttede trekkrettigheter i tilknytning til forfallsanalysen. Noen viser til andre noter hvor slik informasjon fremkommer.

Utdraget nedenfor viser hvordan Orkla knytter likvide midler og ubenyttede kommitterte lånerammer opp mot forfallsanalysen.

TABELL 3
Konsernets rentebærende gjeld pr. lånetype og forfallsfordelt

Beløp i mill. NOK	31.12.2007	Forfall					Etter 2012
		2008	2009	2010	2011	2012	
Gjeld							
Sertifikkatlån ¹	345	345	-	-	-	-	-
Obligasjonslån ¹	8.773	1.032	1.514	869	167	-	5.191
Banklån ²	8.628	638	440	486	3.026	1.000	3.038
Øvrige lån	1.502	1.141	40	189	18	24	90
Rentebærende derivater	33	33	-	-	-	-	-
Brutto rentebærende gjeld	19.281	3.189	1.994	1.544	3.211	1.024	8.319
Fordringer							
Likvide midler	2.966						
Øvrige fordringer	137						
Netto rentebærende gjeld	16.178						
Ubenyttede kommitterte lånerammer ²	11.495	-	113	453	1.473	5.369	4.087

Markedsrisiko

Markedsrisiko – kvalitative opplysninger

Vårt generelle inntrykk er at omfang og kvalitet på kvalitative opplysninger knyttet til markedsrisiko er bedre enn for kredittrisiko og likviditetsrisiko, men også her er det mange foretak som har et forbedringspotensial. Vi har tatt med et eksempel som viser hvordan Norske Skog gir kvalitative opplysninger om renterisiko i sin årsrapport for 2007:

Markedsrisiko Renterisiko

Måsetningen for styring av renterisiko har vært å sikre lav rentekostnad over tid samt bidra til tilfredsstillende styring av eksponeringen mot finansiell risiko. Norske Skog mener at flytende rentebinding på konsernets gjeld reduserer risiko og rentekostnader på lang sikt. Dette har sammenheng med korrelasjonen mellom Norske Skogs inntjening og konjunktursvingningene, hvor rentene vanligvis er høyere i oppgangskonjunkturer og lavere i nedgangskonjunkturer. Historisk sett har Norske Skogs rente-policy bidratt til lavere rentekostnader både over tid samt i år med nedgangskonjunktur.

Rentebytteavtaler benyttes for å sikre mot endringer i virkelig verdi på fastrentelån, samt mot endringer i kontantstrøm på flytende rente lån. I enkelte tilfeller blir slike avtaler benyttet for å justere durasjon på renteeksponeringen i den enkelte valuta. Den finansielle risiko på gjeldsporteføljen blir målt med rente sensitivitetsanalyser (durasjon).

Markedsrisiko – kvantitative opplysninger

IFRS 7.40 setter som minimumskrav til opplysninger om markedsrisiko at det gis sensitivitetsanalyser for hver type markedsrisiko som foretaket er eksponert for på rapporteringstidspunktet. Alternativt kan foretaket, dersom det anvender en «value-at-risk»-analyse som gjenspeiler korrelasjon mellom risikovariabler, gi slike opplysninger i stedet. IFRS 7 definerer tre typer markedsrisiko:

- Valutarisiko
- Renterisiko
- Annen prisisiko, herunder aksjekursrisiko og råvareprisisiko

Teksten nedenfor er hentet fra 2007-årsregnskapet til Hafslund og eksemplifiserer «value-at-risk» for måling av kraftprisrisiko.

Som operasjonelt risikostyringsmål i forhold til kraftprisrisiko benytter Hafslund Value at Risk. Daglig Value at Risk (DVaR)-rapporter distribueres ukentlig til konsernets ledelse, og et sammendrag av rapportene inngår i konsernets månedlige ledelsesrapportering. Per 31. desember 2007 var DVaR for Hafslunds samlede kraftportefølje 30,9 millioner kroner, noe som innebærer at Hafslund med 95 prosent sikkerhet ikke vil tape mer enn 30,9 millioner kroner på et døgn som følge av svingninger i kraftprisene. En slik hendelse ville gi en resultat effekt etter skatt for konsernet på 22,2 millioner kroner (2006: 28,5 millioner kroner). Størsteparten av risikoen henfører seg til risiko for prisfall for framtidig produksjonportefølje i Hafslunds produksjon. I forhold til nevnte produksjonportefølje har det vært et behov for å fastsette en tidsavgrensningshorisont for risikostyring. Denne er satt til inneværende år plus to år.

Mange foretak har valgt å integrere sensitivitetstallene i teksten som beskriver de ulike risikoer, mens andre bruker tabellformat. Etter vår mening gir tabellformat en bedre oversikt og gjør informasjonen lettere tilgjengelig.

IFRS 7 sier ikke om sensitivitetsberegningen skal vises før eller etter skatt. Vi har observert flere foretak presisere at de anvender etter skatt-beregninger. Dette vil etter vår mening gi best informasjon, men kan innebære praktiske utfordringer for aksjer med hensyn til fritaksmetoden.

Endring i risikovariabel

Sensitiviteten skal beregnes for endringer i den relevante risikovariabelen innenfor et rimelig mulighetsområde i tidsrommet frem til foretaket gir sensitivitetsoffisnninger neste gang. Dette vil vanligvis være ved neste avleggelse av årsregnskap. Det er her ikke meningen at det er «worst case»-scena-

rier det skal gis informasjon om. Vi har observert ulike tall i årsrapportene for hva som anses å være et rimelig mulighetsområde. Mange IFRS-rapporterende foretak har imidlertid valgt 10 % som en rimelig mulig valutakursendring og 100 basispunkter som rimelig mulig renteendring. Følgende tekst knyttet til sensitivitetsanalysen for et norsk børsnotert foretak kan imidlertid tyde på en mer «worst case»-tenkning:

For å simulere følsomheten for kraftige rentesvingninger har porteføljen av lån og rentederivater per 31. desember 2007 blitt testet mot et skift på +/- 3 prosent over hele yield-kurven. Med bakgrunn i historiske data vil man med mer enn 95 prosent sannsynlighet ikke oppleve større renteendring enn dette i løpet av et år. Et slikt skift ville medføre en endring i konsernets årlige finanskostnader (justert for skatteeffekt) på 122 millioner kroner. Tilsvarende tall basert på renteporteføljen per 31. desember 2006 ville være +/- 126 millioner kroner. Da inntektsrammen for nettvirksomheten også varierer med svingninger i renten, ville samlet effekt av renteendring på resultat for skatt være betydelig lavere.

Basert på den økte markedsvolatiliteten som har vært i høst, må foretakene vurdere om de for sensitivitetsanalysene må fastsette nye rimelige mulighetsområder for risikovariablene som anvendes i beregningene.

Enkelte foretak viser effekten enten av en nedgang eller en oppgang i den aktuelle risikovariabelen og opplyser at en motsatt endring i risikovariabelen vil ha motsatt effekt i forhold til det beregnede beløpet. Andre foretak beregner og oppgir begge størrelser. Vi har også sett foretak som har vært eksponert for og som har hensyntatt ikke-lineære sammenhenger ved bruk av opsjoner, jf. denne teksten fra Norske Skog:

Per 31. desember 2007, dersom NOK hadde appresiert 10 % mot alle de valuta som gruppen har størst eksponering mot, ville resultat etter skatt fra finansielle instrumenter vært NOK 244 millioner høyere (NOK 453 millioner per 31. desember 2006). Dersom NOK hadde deprimert med 10 % per 31. desember 2007 mot alle de valuta som gruppen har størst eksponering mot, ville resultat etter skatt fra finansielle instrumenter vært NOK 241 millioner lavere (NOK 462 millioner per 31. desember 2006). Resultatet etter skatt fra finansielle instrumenter er ikke lineært på grunn av endringene i virkelig verdi på opsjoner. Sensitivitet på resultatregnskapet oppstår hovedsaklig på grunn av endringer i virkelig verdi av derivater utpekt som kontantstrømsikring samt fortjeneste/tap på valutaversettelsler på EUR- og USD nominerte lån der det ikke foretas sikringsbokføring.

Risikodefinsjoner

Når det gjelder sensitivitetsanalysene, er det vår erfaring at det er for liten bevissthet knyttet til risikodefinsjonene i IFRS 7. Det er verdt å merke seg at IFRS 7.40 sier at sensitivitetsanalysen skal vise: «... hvordan resultatet og egenkapitalen ville blitt påvirket av endringer i den relevante risikovariabelen...» Økonomiske effekter som ikke har en regnskapspåvirkning enten på resultat eller egenkapital, skal dermed ikke medtas. For eksempel vil en gitt renteendring endre den virkelige verdien for både holde-til-forfall-obligasjoner og fastrentegjeld. Denne verdiendringen har imidlertid verken resultat- eller egenkapitalvirkning siden disse kategoriene måles til amortisert kost. Fastrentegjeld skal derimot medtas dersom den ikke er

vurdert til amortisert kost som følge av at den er øremerket til virkelig verdi over resultatet eller fordi den inngår i en virkelig verdi-sikring. IFRS 7.41, som tillater «value-at-risk»-analyser, har ikke tilsvarende resultat og egenkapitalfokus.

Vi har observert at enkelte foretak ikke har fokusert på den regnskapsmessige konsekvens ved at kategorier som ikke har resultat- eller egenkapitalpåvirkning er inkludert i sensitivitetsanalysen, eksempelvis effekt av renteendring på holde-til-forfall-portefølje.

Således blir det nødvendig at foretaket har god oversikt over den regnskapsmessige behandlingen av de ulike finansielle instrumentene for å kunne utarbeide en sensitivitetsanalyse i samsvar med IFRS 7.

Aksjekursrisiko

Vi har også observert at enkelte foretak ikke har vist sensitivitetsanalyse for aksjekursrisiko. Aksjekursrisiko er en del av annen prisrisiko som er en av de tre typene markedsrisiko, jf. IFRS 7 Vedlegg A samt IFRS 7.B25.

Aksjer i kategorien tilgjengelig for salg krever spesiell oppmerksomhet. Et urealisert tap skal føres mot egenkapitalen så lenge det ikke er snakk om et verdifall som krever nedskrivning over resultatet. Nedskrivning over resultat må foretas dersom det er en vesentlig eller forlenget verdinedgang i forhold til kost. Når foretaket skal lage sensitivitetsanalyse for slike aksjer, må det tas med i beregningen at en ytterligere verdinedgang vil kunne medføre en nedskrivning over resultat. Effektene av fremtidig kursstigning og -nedgang vil i så fall ikke være symmetrisk med hensyn til eventuell resultat effekt.

Dette er illustrert i eksemplet nedenfor, som viser Orklas sensitivitetsanalyse for aksjekursrisiko.

Anta at endringen i verdien på Aksjeporteføljen er lik endringene i aksjemarkedet. Alle andre variabler holdes konstant. Med utgangspunkt i Aksjeporteføljen pr. 31.12.2007 er ledelsens beste estimat at ved 10 % fall vil den negative effekten på resultatet være i størrelsesorden 400 mill. kroner og den negative effekten på egenkapital være 1.750 mill. kroner. Ved 10 % stigning i aksjemarkedet vil den positive effekten på egenkapital være 1.750 mill. kroner.

Bruk av beta-risiko i sensitivitetsanalysen vil i mange tilfeller gi et bedre bilde av risikoeksponeringen.

Valutarisiko

Risikodefinsjon er også viktig når det gjelder valutarisiko. Ikke alle er like bevisste på at det er risiko knyttet til finansielle instrumenter det skal opplyses om og ikke eksempelvis valutarisiko knyttet til neste

års budsjetterte salg. Videre er valutarisiko i IFRS 7.B23 definert som følger: «Valutarisiko oppstår på finansielle instrumenter som er angitt i en fremmed valuta, dvs. i en annen valuta enn den funksjonelle valutaen måles i. I denne standard oppstår ikke valutarisiko av finansielle instrumenter som er ikke-monetære poster eller fra finansielle instrumenter som angis i den funksjonelle valuta...» Det følger av dette at omregningseffekter som føres mot egenkapitalen som følge av omregning av utenlandske datterselskaper i konsernregnskapet, ikke representerer en valutarisiko som skal inngå i sensitivitetsanalysen. Videre vil eksempelvis et svensk datterselskaps leverandørgjeld i norske kroner til det norske morselskapet, forutsatt at datterselskapets funksjonelle valuta er svenske kroner og at leverandørgjelden skal gjøres opp og således ikke representerer en del av nettoinvesteringen, representere en NOK/SEK kursrisiko som skal medtas i sensitivitetsanalysen. En forring som det samme svenske datterselskapet har på et engelsk selskap, vil i sensitivitetsanalysen representere en GBP/SEK-kursrisiko og ikke en GBP/NOK-risiko.

Dette er Norske Skogs sensitivitetsanalyse for valutarisiko:

Utenlandsk valuta sensitivitetsanalyse på finansielle instrumenter

Sensitivitetsanalysen på utenlandsk valuta nedenfor beregner sensitiviteten av derivater og ikke-derivater som er finansielle instrumenter på nettoresultat og egenkapital basert på appresiering/depresiering av NOK mot relevante valuta, alt annet konstant. Analysen baseres på flere forutsetninger, herunder:

Norske Skog konsernet består av enheter med ulik funksjonelle valuta. Derivater og ikke-derivater som er finansielle instrumenter av monetær art, og som er i andre valuta enn enhetens egen, utgjør en valutakursrisiko på konsernets resultatregnskap. I tillegg vil egenkapitalen også være eksponert mot valutarisiko. Finansielle instrumenter nominert i enhetens funksjonelle valuta utgjør ingen valutarisiko og medberegnes ikke i denne analysen. I tillegg er ikke eksponeringen mot valutaoversettelsen av datterselskapenes resultatregnskap til gruppens presentasjonsvaluta tatt med. Sensitivitet på finansielle råvarekontrakter og innbygde derivater omtales separat.

Valutaderivater og utenlandsk gjeld som utpekes som netto investerings sikringer, og som kvalifiserer for sikringsbokføring i henhold til IAS 39, påvirker kun egenkapitalen. Andre valutaderivater som beregnes til virkelig verdi over resultatet påvirker resultatregnskapet. Disse effektene stammer i hovedsak fra valutaderivater utpekt som sikringer mot gruppen 12-måneders rullerende kontantstrøms eksponering samt finansielle forpliktelser utpekt som økonomiske nettoinvesteringssikringer, og som ikke kvalifiserer til sikringsbokføring i henhold til IAS 39.

Analysen omfatter andre finansielle instrumenter som ikke er derivater, herunder kontanter, leverandørgjeld, kundefordringer og lånoptak nominert i valuta ulik enhetens funksjonelle valuta.

Derivater

Korrelasjonseffekter mellom valuta er ikke medregnet. Tall er presentert etter skatt.

Per 31. desember 2007, dersom NOK hadde appresiert 10 % mot alle de valuta som gruppen har størst eksponering mot, ville resultat etter skatt fra finansielle instrumenter vært NOK 244 millioner høyere (NOK 453 millioner per 31. desember 2006). Dersom NOK hadde deprimert med 10 % per 31. desember 2007 mot alle de valuta som gruppen har størst eksponering mot, ville resultat etter skatt fra finansielle instrumenter vært NOK 241 millioner lavere (NOK 462 millioner per 31. desember 2006). Resultatet etter skatt fra finansielle instrumenter er ikke lineært på grunn av endringene i virkelig verdi på opsjoner. Sensitivitet på resultatregnskapet oppstår hovedsaklig på grunn av endringer i virkelig verdi av derivater utpekt som kontantstrøms sikring samt forteneste/tap på valutaoversettelser på EUR- og USD nominerte lån der det ikke foretas sikringsbokføring.

Gitt en 10 % appresiering/depresiering av NOK, vil egenkapitalen bli NOK 969 millioner høyere/lavere (NOK 1 026 millioner per 31. desember 2006) som et resultat av valutagevinst-/tap på finansielle instrumenter utpekt som netto investerings sikringer. Sensitiviteten på egenkapitalen inkluderer ikke ovennevnte effekter fra beregnet sensitivitet på resultat.

Mange norske IFRS-rapporterende foretak oppgir valutarisiko ved 10 % endring av NOK mot alle andre valutaer. For store

norske foretak med utstrakt internasjonal virksomhet ville vi forventet å finne flere sensitivitetsanalyser mellom utenlandske valutaer. Vi ville også forventet å finne ulike prosentvise endringer for ulike valutastlag. Hafslund viser eksempelvis sensitivitetsanalyse på 9,8 % for euro/NOK og 19,6 % for USD/NOK og SEK/NOK.

Avslutning

Implementeringen av IFRS 7 har for de fleste foretakene krevd betydelige ressurser med hensyn til å samle inn og bearbeide nødvendige data samt foreta de nødvendige beregninger. Videre har det i de fleste tilfeller medført en økning i antall sider brukt på finansielle instrumenter og risiko i årsrapporten.

Vi har i vår gjennomgang erfart at tilnæringsmåte, kvalitative beskrivelser og kvantitative beregninger varierer i stor utstrekning fra foretak til foretak. Dette skyldes nok både at standarden ikke gir konkret veiledning for alle forhold, at det er lagt opp til en viss fleksibilitet i standarden samt at 2007 var første år informasjonen skulle gis. Likevel synes minimumskravene til kvantitativ informasjon om risiko å være utgangspunktet for de fleste foretak.

Beste praksis vil utvikle seg over tid og gi større konsistens etter hvert som foretakene får mer erfaring med IFRS. Videre vil vi i lys av finanskrisen forvente å se mer omfattende informasjon om fastsettelsen av virkelig verdi samt bedre risikobeskrivelser.

Erfaringene med standarden både blant regnskapsprodusenter og -brukere bør etter hvert analyseres med hensyn til nytte og kostnadseffekt.

Hovedinnholdet i artikkelen er utgitt i boken «Fokus på IFRS-Rapportering for børsnoterte» i oktober 2008.